

Oláh Sándor

ADALÉKOK SZOCIÁLPOLITIKAI GYAKORLATOKHOZ, 1940–1944¹

A negyvenes évek első felében a politikai, közéleti diskurzusok vezérgondolata a visszacsatolt erdélyi területek társadalmi-gazdasági integrálásának szükségessége és sürgetése volt. A közéleti szereplők, közvélemény-formáló értelmiségi csoportok között nagyfokú egyetértés volt abban, hogy a „visszatért terület gazdaságát át kell állítani”, a leszegényedett társadalmi csoportokat fel kell emelni. Abban is konszenzus volt a társadalmi szereplők között, hogy az integrált társadalom felépítésében, a lakosság életesélyeinek javításában döntő szerep hárul az államra.

Az alábbiakban az állam szociális feladatairól szőtt elképzelések és megvalósítások néhány – Csík és Udvarhely vármegyei – példáját tárgyaljuk, majd az állam szociális jellegű beavatkozásait jellemezzük.

A székelyföldi közgondolkodást – a társadalmi egyenlőtlenségek kezelésében – az állam szociális szerepvállalásának szükségességéről nagyban befolyásolta a legfontosabb erdélyi politikai tömörülés, az Erdély Párt állásfoglalása.

A pártprogram a társadalmi szolidaritást és a társadalmi integrációt fő célértékeként tételezte. E beállítódásból következett, hogy a kormányzati politikától „korszerű szociális szellemet” sürgetett. Az erdélyi politikai elit úgy látta, hogy „a kiegyensúlyozott nemzeti társadalom megvalósulásának alapfeltétele a népi és munkásosztály intézményes megerősítése és védelme...” Ennek érdekében „hathatós családvédelmi intézkedéseket szorgalmazunk, hogy a családalapításnak anyagi akadályai ne legyenek... létkérdésnek tekintjük a gyermekszaporodás fokozását, a mindenkire kiterjedő egészségvédelem intézményes megszervezését, a gyermekek felnevelésének biztosítását... Követeljük a sokgyermekes családok megsegítését és előnyben részesítését az elhelyezkedés, az adózás és a nevelés terén.”²

1 A szerző folyóiratunk idei áprilisi számában megjelent tanulmányának (*Kormányzati fejlesztések a Székelyföldön, 1940–1944*), valamint jelen írásának alapját képező kutatásait a budapesti XX. Század Intézet támogatta.

2 Zathureczky Gyula: *Metamorphosis Transylvaniae*. In: *Hitel*, 1940–1941. 216–218. o.

Szükséges volt a trianoni és a visszacsatolt erdélyi terület szociálpolitikai intézményrendszerének összeillesztése, Az Erdélyrészi Gazdasági Tanács 1940. november 54. gyűlésén megállapította, hogy „az anyaországi és a visszatért terület szociálpolitikai törvényei között igen jelentékeny a különbség. Az utóbbi lényegesen elmaradottabb, különösen a betegségi, öregségi biztosítás, továbbá a munkaidő, a legkisebb munkabér, fizetéses szabadság kérdésében.”³

A szociális intézményhálózat hiánya részben más támogatási, segélyezési formákat, más szociálpolitikai koncepciót tett szükségessé. Például „a visszacsatolt keleti és erdélyi terület szegényellátása abban különbözött mind a trianoni, mind a többi visszacsatolt terület szegényellátásától, hogy a zárt intézeti gondozási rendszer helyett a nyílt családi ápolási rendszert alkalmazta.”⁴ Az erdélyi és trianoni terület társadalmi viszonyainak egyik fontos különbsége az erdélyi, különösen a székelyföldi társadalom viszonylagos tagolatlansága. A döntően falusias jellegű társadalom kebelében ismert informális-szociális segítőrendszerek működtek; a rászorulókat – időseket, betegeket, fiatal családalapítókat – lokális közösségi hálózatok támogatták: a család, szomszédság, rokonság, vagy a kaláka intézménye.

Részben a társadalom tagolatlanságát (és a formális-szociális intézményhálózat fejletlenségét) tükrözte a szegényházak száma is: míg a trianoni területen 610 szegényházban gondozták a rászorulókat, Erdélyben csak 13 szegényház volt, ezek „közül a legnagyobb és legjobban felszerelt a Kolozsvár városi szeretetház volt 100 férőhellyel”⁵ Az informális-társadalmi segélyezés erdélyi elterjedtségét bizonyítja, hogy míg a trianoni terület intézményeinek több mint 80%-a hatósági fenntartásban működött, Erdélyben a szegényházak 60%-át társadalmi szervezetek tartották fenn.⁶

KÖZELLÁTÁSI SEGÉLYEZÉS

A visszacsatolás után a társadalmi egyenlőtlenségek enyhítésére, a hátrányos helyzetű csoportok helyzetének sürgős javítására létrehozott első állami segélyszervezet az „Erdélyi Szociális Szervezet” volt. Műkö-

3 MOL. Z.12.32.111. tétel, 40. sz. jkv.

4 MOL. Z. 12.73.378. *Szociális segítségnyújtás. Keleti és erdélyi terület.* 27. o.

5 Uo. 28. o.

6 Uo. 28. o.

désére jellemző, hogy „átmeneti jellegű szociális segélyakció volt, melyet néhai gróf Teleki Pál miniszterelnök úr állított be erdélyi programjába azzal a céllal, hogy főleg a falusi lakosságnak és a menekülteknek azonnali anyagi és erkölcsi támogatást nyújtson mindaddig, amíg egy állandó jellegű hivatalos szociális intézmény működését megkezdheti...” A szervezet a megye- és járásszékhelyeken irodákat hozott létre, a kormányzat pénzalapokat utalt ki a támogatási tevékenységre. Csík vármegyében „a szervezet 5 járásban és a 2 megyei városban egy-egy szociális irodát állított fel... A katonai parancsnokság útján a szervezetnek 27 000 pengő utaltatott ki, melyből a polgári menekültek gondozására 8964 pengőt, a munkanélküliek foglalkoztatására 7680 pengőt, háziipar fejlesztésére 3786 pengőt, munkaképtelenek segélyezésére pedig 6600 pengőt, összesen 27 000 pengőt fordítottak.”⁷

A következő hónapokban növelték a szociális támogatásokra fordított összegeket, 1941-ben Csík vármegyében „Az Erdélyi Szociális Szervezet központjától valamint az ONCSA-tól a vármegyei szociális előadó a 10 hónap alatt összesen 321 797 pengő 57 fillért kapott, ezt az összeget a következő támogatásokra osztotta szét: kisipari kölcsön: 26 438 pengő 57 fillér; személyi kölcsön 8124 pengő; ház és gazdasági épület befejezésére 3166 pengő; földvásárlásra 300 pengő; állatjuttatási kölcsönre 12 405 pengő; hitelbe kiadott élelmekre 59 530 pengő; munkabérekre 44 776 pengő; továbbá gyermekétkeztetésre, nyári napközi otthonra, munkaképtelenek segélyezésére, gyermekruhákra 36 504 pengő; háziipari fejlesztésre 33 200 pengő.

A pénzsegélyeken kívül a szervezet 1941 első félévében „kiosztott 61 pár bakancsot, 8059 pár cipőt, 16 pár csizmát. 144,05 kg talpbőrt, 60 000 kg búzát, 125 000 kg búzalisztet.”⁸ Továbbá „1 és fél vagon tengerit, 4 vagon burgonyát, 5 mázsa zsírt, 7415 pár cipőt és igen sok alsó és felső ruhát osztott ki, igen sok esetben teljesen ingyen.”⁹

A Szociális Szervezet a megyeszékhelyeken munkaközvetítő irodákat tartott fenn, segítségével Csík vármegyében „5 hónap alatt 1612 egyén helyezkedett el, kiosztott 10 mázsa nemesített mezőhegyesi kendermagot, 12 500 kg gyapotfonalat.”¹⁰

7 Csíkvármegye Hivatalos Lapja, 1941. 32. sz. 330. o.

8 Csíkvármegye Hivatalos Lapja, 1941. 32. sz. 330. o.

9 Csíki Néplap, 1941. június 25.

10 Csíkvármegye Hivatalos Lapja, 1941. 32. sz. 330. o.

A segélyezési programokban kiemelt jelentőségű volt a gyermekétkeztetés javítása. A fenti megye alispáni jelentése beszámolt arról, hogy „a zöldkeresztes tej akcióra a folyó év I. és II. negyedében összesen 47 200 pengő államsegély nyert kiutalást. A csecsemők ingyen szappanakciójának folytatására 1155 kg-ra szóló utalvány utaltatott ki... A ráutalt gyermekek étkeztetése 34 000 pengő államsegély kiutalása által 15 községben van folyamatban. Az actio útján 960 gyermek részesül étkeztetésben... A népelelmezés feljavítását célzó főzőtanfolyamokat Csíkmenaság, Csíkbánkfalva és Gyergyóalfalu községekben tartottak a téli hónapokban.”¹¹

Az 1941 közepén felszámolt Erdélyi Szociális Szervezet „összes jogait és kötelezettségeit” az Országos Nép- és Családvédelmi Alap vette át. Az alap célja a társadalmi osztályok közötti különbségek kiegyenlítése, „a nyomorult helyzetben vergődő családok felemelése, akikben az anyagiakon kívül minden kellék megvan ahhoz, hogy családfőjük önálló kis egzisztenciává váljék...”¹² Az ONCSA a belügyminiszternek alárendelt Országos Szociális Felügyelőség irányítása alatt működött. Feladatát a megyékben az alispáni hivatalok keretei között és felügyelete mellett látta el.¹³

A támogatást a városokban, községekben szervezett munkaközösségek segítségével végezte. A községi munkaközösségekben különböző társadalmi szervezetek, egyesületek képviselői vettek részt.¹⁴

A községi munkaközösség „feltárja egyrészt a megsegítésre szorulóknak életének minden részletét, másrészt megismerteti velünk azt a társadalmat, amelynek szerves közreműködését a közület nem nélkülözheti a munkasiker biztosítása érdekében.”¹⁵

Az ONCSA 1941. július 1-től kezdte meg működését: „félmillió pengőt kap a Csíkvármegye Nép- és Családvédelmi Alapja” – írta a *Csiki Lapok* 1941. aug. 10-i száma. „A Nép- és Családvédelmi Alapra Csík vármegyének 500 000 pengőt, Gyergyószentmiklósnak 100 000 pengőt, Csík-szeredának 60 000 pengőt adtak. Ebből az állatállomány feljavítására 120 000 pengőt fordítanak, a többiből családi házakat építenek, fejleszt-

11 *Csíkvármegye Hivatalos Lapja*, 1942. 14. sz. 100. o.

12 *Csiki Lapok*, 1941. október 26.

13 *Csiki Lapok*, 1941. augusztus 24.

14 Uo.

15 *Csiki Lapok*, 1941. november 9.

tik a gyümölcs- és főzeléktermelést, megszervezik és művészi nivóra emelik a háziipart.”

Az alispáni jelentés szerint az ONCSA Csík vármegye területén „az országos alapból... napközi otthonokra költött 18 000 pengőt, a csíkszentgyörgyi csemetekertre 8000 pengőt, tanfolyamokra, anyagbeszerzésre, munkabérekre 147 640 pengőt, az összeg fennmaradó részét állatjuttatásokra, ipari kölcsönökre fordította.”¹⁶

1941 nyarán Csík vármegyében „a zöldkeresztes cukor- és tejakciók június hónapban is folytatódtak... Az ONCSA és az Egyesült Női Tábor és az érdekelt községek támogatásával a vármegye 15 községében jelenleg összesen 22 napközi otthon működik, amelyben kb. 2000 arra rászoruló gyermek részesül ellátásban és gondozásban.”¹⁷

A szociális támogatásokra jellemző volt a komplexitás, sokrétűség. Székelyudvarhelyen 1941. „október 15-től november 20-ig nagyszabású ingyenes kötőtanfolyamot rendez az Országos Nép- és Családvédelmi Alap háziipari felügyelősége. A tanuláshoz a pamutot ingyen adják. Megtanulhatja mindenki, aki ezt a nagyszerű alkalmat megragadja...”¹⁸

Ugyanezekben a napokban Gyergyószentmiklósról is megérkezett az ONCSA tevékenységéről a rendelet, „de ami még annál is fontosabb az elgondolás általánosítására a szükséges pénz is. Gyergyószentmiklós-nak a kormányzat 100 ezer pengőt irányzott elő erre a célra, amiből már 50 000 pengő meg is érkezett.”¹⁹

Gyakoriak voltak a „népruházati” akciók: Udvarhely vármegyében 1941–42 fordulóján az ONCSA „az iskolás gyermekek között a tél beállta előtt 690 rend fiú-, 296 rend leányruhát és 1200 darab fehérneműt osztott ki... Januárban kiosztásra kerül még 110 rend meleg fiúruha... Az elmúlt év folyamán a szociális szervezet 6000 pár jóminőségű lábbelit osztott ki az ellátatlan felnőttek és gyermekek között. Az EMGE kirendeltség útján 1000 pár jóminőségű bakancsot osztottak szét az erdei munkások között. Legutóbb a havasalji erdőmunkások 200 pár bakancsot kaptak.”²⁰

16 Csíkvármegye Hivatalos Lapja, 1941. 32. sz. 331–332. o.

17 Csíkvármegye Hivatalos Lapja, 1941. 14. sz. 131. o.

18 Hargita, 1941. október 10.

19 Gyergyó és vidéke, 1941. november 1.

20 Hargita, 1942. január 16.

A népelelmezés javítását célzó támogatások folyamatosak; az ONCSA Csík vármegyében 1941 végéig „a tejakcióna 62 370 pengőt, a cukorakcióna pedig 359 000 zöldkeresztes cukrot utalt ki.”²¹

Udvarhely vármegyében „a zöldkeresztes tejakciónak a folyó év utolsó negyedében való folytatására a magyar kir. belügyminisztérium Udvarhely vármegye részére 23 760 pengő államsegélyt utalt ki, A zöldkeresztes cukorakcióna pedig az utolsó évnegyedre 17 200 kilogramm cukrot utalt ki. Ezek az adatok fényes bizonyítékai a kormány szociális gondoskodásának.”²²

A gyerektáplálkozás javításának szándéka néha helyi akadályokba ütközött: 1943 nyarán Udvarhely vármegyében „a zöldkeresztes cukorkiosztás zavartalanul folyik, ellenben kevés a tej, aminek az oka az, hogy a gazdák a hivatalosan megszabott áron nem hajlandók eladni a tejet”.²³

A támogatások szétszórásában részt vettek az erdélyi társadalmi szervezetek is. Az Erdélyrészi Hangya Központ Igazgatóságának és Felügyelőbizottságának 1941. évi jelentése arról tájékoztat, hogy:

„Készséggel állottunk a m. kir. Belügyminisztérium gyermekvédő osztályának rendelkezésére, az ún. zöldkereszt cukor- és szappanakció Erdélyben való lebonyolítása tekintetében, úgyszintén Örömmel vállaltuk a Közellátási Minisztérium felhívására az ún. népruházati és néplekvárakciók lebonyolítását is.”²⁴

Az 1942. évre a Csík vármegyei ONCSA költségvetése 480 000 pengő volt, ebből 220 000 pengőt kötelezően háziipari célokra kellett fordítania. Más segélyezési területek a vissza nem térítendő kiadások: cukorsegély, cipősegély, napközi otthonok működtetése.²⁵

1943 nyarán a *Gyergyó és vidéke* közli, hogy járásunkban az idén az Országos Nép- és Családvédelmi Alap a sokgyermekes családok részére 6 házat épített. Csomafalván, Szárhegyen kettőt-kettőt, Alfaluban és Kilyénfalván egyet-egyet.²⁶

1943-ban az alap háziipari tanfolyamokat szervezett Csíktaploca, Csíkrákos, Gyimesközéplak, Gyergyóalfalu, Csíkszentdomokos, varrótanfolyamokat Hodos, Szentmárton, Gyergyószárhegy községekben,

21 *Csík vármegye Hivatalos Lapja*, 1941. 32. sz. 321. o.

22 *Hargita*, 1941. október 19.

23 *Hétfői Székely Nép*, 1943. június 15.

24 MOL. Z.791.17.97. *Az Erdélyrészi Hangya Központ mint Szövetkezet, Marosvásárhely*. 13. o.

25 *Csík vármegye Hivatalos Lapja*, 1941, 32. sz. 321. o.

26 *Gyergyó és vidéke*, 1943. július 2.

zöldkeresztes főzőtanfolyamokat Gyergyószentmiklóson és Szárhegyen.²⁷

1943-ban Csíkszeredában az ONCSA szervezésében „háztartási tanfolyam kezdődött. A tanfolyamon szabási, varrási háztartásvezetési ismereteket adnak elő, de az állattenyésztés, földművelés és kertészet köréből is tartanak előadásokat.”²⁸

Az ONCSA „gazdasági jellegű feladatainak elvégzésére a közigazgatás szervei nem voltak alkalmasak, ezt a feladatkört a közjóléti szövetkezetek látták el.²⁹ A közjóléti szövetkezetek célja készpénz és anyaghitel nyújtása, munkaalkalmak biztosítása, termelőüzemek létesítése volt.³⁰

1942-ben a Csík Megyei Közjóléti Szövetkezet „Csíksomlyón 28 760 000 pengő összeggel gyapjúipari feldolgozó üzemet, Csíkmenaságon pedig 150 000 pengő összeggel lenfeldolgozó üzemet létesít... a szövetkezet 13 sokgyermekes családnak juttatott házépítési kölcsönt... házjavítási juttatásban 21 sokgyermekes család részesült.”³¹

1943-ban a közjóléti szövetkezetek alapja kölcsönjuttatásokra 3 268 532 pengő, üzemek felállítására 404 642 pengő volt.³²

A vármegyei, törvényhatósági és megyei városok közjóléti szövetkezeteinek nyújtott állami támogatások mértékét jelzik a háború után a Romániával szemben érvényesíteni kívánt követelések tételei, melyek szerint általános szociális igazgatásra az előző években fordított összegekből a magyar állam 118 839 582 pengőt követelt (1944. évi pengő értékben). Ebből az összegből a négy székely vármegye közjóléti szövetkezeteire az alábbi tételek jutottak:

Csík vm.: 1 510 000 pengő; Háromszék vm.: 2 800 000 pengő; Maros-Torda vm.: 1 650 000 pengő; Udvarhely vm.: 2 460 000 pengő.³³

A szociális támogatásokat nyújtó intézmények között meg kell említeni az iparosokat, kereskedőket, értelmiségieket kölcsönökkel támogató Nemzeti Önállósítási Alapot is. Az 1937. évi 4600/M.E. sz. rendelettel a középosztály erősítésére létesített szervezet a családok gazdasági önállósulását kedvezményes kölcsönökkel támogatta. Az alap „működésének kezdetén szociálpolitikai célok szolgálatában állott, mert az

27 Csíkvármegye Hivatalos Lapja, 1943. 45. sz. 314. o.

28 Csíki Néplap, 1943. január 15.

29 MOL. Z. 12.73.378. 36. o.

30 Uo. 27.

31 Csíkvármegye Hivatalos Lapja, 1942. 41. sz. 315–316. o.

32 Csíkvármegye Hivatalos Lapja, 1943. 14. sz. 92. o.

33 MOL. Z. 12.373.378. Romániával szembeni követelések. 22. o.

értelmiségi munkanélküliek gazdasági önállósítását tűzte ki céljául... az alap most már a szakképzett kereskedőket és iparosokat karolja fel, akiknek önállósításával nemcsak szociális célokat szolgál, hanem a gazdasági átállítás meggyorsításához is hozzájárul... A kormány rögtön a visszacsatolás után két és félmillió pengőt bocsátott az alap rendelkezésére, kizárólag erdélyi önállósítások céljára, mely keret ezután is még gyarapodott... 1942. december 31-ig a visszatért erdélyi és kelet-magyarországi részeken összesen 614 kölcsönt folyósítottak 300 és 20 000 pengő közötti tételekben. 306 kereskedő, 286 iparos és 22 szabadfoglalkozású jutott önálló életfeltételhez.³⁴

A 614 kölcsönből a négy székely megyében – a többi erdélyi megyékhez képest – kevés az önállósult kereskedők és iparosok száma.³⁵

<i>Vármegye</i>	<i>Kereskedő</i>	<i>Iparos</i>
Maros-Torda	29	32
Csík	18	17
Háromszék	13	11
Udvarhely	12	15

A székelyföldi termelési viszonyok fejletlenségét jelzi, hogy az igényelt kölcsönök legnagyobb része csak 1000 és 5000 pengő közötti összeg volt.³⁶

Az alap a „székelyföldi Hangya boltkezelői óvadéokra is adott kölcsönt, így szatócs és élelmiszerkereskedelemre az önállósítások 48,9%-a jutott... A szabadfoglalkozásúak között szerepel 6 orvos, 4 ügyvéd, 5 gyógyszerész... Az orvosok és gyógyszerészek kizárólag vidéken önállósultak.³⁷

A nyugdíjasoknak a magyar állam azzal a kikötéssel folyósította a nyugdíjakat, hogy „kötelesek a magyar állampolgárságukat igazoló belügyminiszteri bizonyítványt a Központi Illetményhivatalhoz betejeszteni.”³⁸

Az Országos Társadalombiztosító Intézetnek a megyeszékhelyeken kerületi választmányai működtek, a munkaadók és munkások, háztartási alkalmazottak választócsoportjaival.³⁹

34 *Csíki Néplap*, 1943. április 28..

35 Szakács Gusztáv: *A Nemzeti Önállósítást Alap Erdélyben*. In: *Hitel*, 1943. VIII. évf. 4. sz. 207. o.

36 Uo. 210. o.

37 *Csíki Néplap*, 1943. április 28.

38 *Csíki Néplap*, 1943. augusztus 22.

39 *Csíki Néplap*, 1943. október 13.

EGÉSZSÉGVÉDELEM

A közellátási segélyezés mellett az erdélyi területen az egészségügyi ellátás színvonalának javítása is sürgős szükségletként jelentkezett.

1941-ben Csík vármegye „közegészségügyére 27 községi és körorvos, 2 városi orvos, 4 járási tisztiorvos és 1 tisztifőorvos ügyel fel, átlag minden 6400 lakosra esik 1-1 orvos. Ezenkívül a vármegyét 5 zöldkeresztes egészségügyi körzetre osztották fel, melynek élén 1-1 egészségügyi védőnő áll. Ezeknek munkája különösen az anya- és csecsemővédelem terén máris mutatkozik.”⁴⁰

Az orvosok számarányát tekintve Erdélyben százezer főre csak 40 orvos jutott, ez a trianoni ország átlagának alig egyharmada volt.⁴¹ Csík vármegye a 6400 fő/1 orvos aránnyal jóval az erdélyi átlag alatt volt, ahol kb. 5000 főre jutott két orvos. Nem volt jobb az orvosellátottság Udvarhely vármegyében sem, itt kb. 6200 lakosra jutott egy orvos.⁴² Mindkét megyében voltak olyan közegészségügyi körök is, ahol a körorvosi állás betöltetlen volt. Csík vármegyében az alispáni jelentés szerint javultak az egészségügyi ellátás eszköz- és személyi feltételei: amellet, hogy „a rendszeresített 27 városi, községi és körorvosi állás közül 22 kinevezés útján betöltetett... a kormányhatóság 5 járási egészségőr alkalmazását engedélyezte... Államsegély útján 2 gőzfertőtlenítő gép beállítása folyamatban van. Ezek közül 1-1 gépet a szépvízi és gyergyótölgyesi járásnak juttattam... Az egészségvédelmi munka eredményesebbé tételére létesítendő 5 egészségház közül a csíkszentmártoni, csíkszentdomokosi, csíkszeredai és gyergyószentmiklósi egészségházak építési munkálatai a közeljövőben megindulnak.”⁴³ A gőzfertőtlenítő gépek kezelésére „4 járási egészségőr fertőtlenítő egészségőri tanfolyamra Budapestre rendeltetett”.⁴⁴

A kormányzat szükségesnek vélte az egészségügyi képzés és az intézmények eszközfelszereltségének fejlesztését.

Az egészségügyben dolgozók tanfolyamokat, tanácsadó szolgálatokat szerveztek. A Csík megyei alispán a közegészségügyi jelentésében közli,

40 *Csíki Néplap*, 1941. június 25.

41 Kovács M. Mária: *Aesculapius Militans. Érdekvédelem és politikai radikalizmus az orvosok körében, 1919–1945.* In: *Magyarország társadalomtörténete. II. 1920–1944.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1995. 501. o.

42 *A Magyar Statisztikai Évkönyv* alapján számított adat. Budapest, 1944. 56. o.

43 *Csíkvármegye Hivatalos Lapja*, 1941. 21. sz. 221. o.

44 *Csíkvármegye Hivatalos Lapja*, 1941. 32. sz. 321. o.

hogy a „zöldkeresztes egészségvédelmi körök 50. tanácsadásán 881-en jelentek meg.”⁴⁵

„Csíkszeredán szép sikerrel vöröskeresztes önkéntes ápolónői tanfolyam tartatott. A csíkszeredai tüdőgondozóban államsegély útján korszerű Röntgengép szereltetett fel.”⁴⁶

1942 decemberében Csíkszeredában megkezdte működését a Vármegyék és a Városok Országos Mentőegyesületének mentőállomása. A *Csíki Néplap* lelkesen üdvözli az eseményt: „egyre fejlődő kis székely városunk új intézménnyel gazdagodott. A Vármegyék és a Városok Országos Mentőegyesülete a Kossuth Lajos utca 11 szám alatt kirendeltséget létesített és mentőállomást állított fel. Üdvözöljük az intézményt városunk falai között, mely hivatva lesz a közegészségügy szolgálatában áldásos tevékenységet fejteni ki.”⁴⁷

További fejlesztést jelentett volna a városnak, ha „Erdély egyetlen bábaképző intézetét, amely jelenleg ideiglenesen Kolozsváron van, véglegesen Csíkszeredában helyezik el. Az intézet megfelelő elhelyezésére az alkalmas épület rendelkezésre áll s mi sem állja útját annak, hogy a bábaképző már a közeljövőben Csíkszeredában megkezdhesse működését.”⁴⁸

Időközben azonban valamiért módosult ez a terv, mert egyik csíkszeredai újság rövidesen arról közölt hírt, hogy „a Székelyföldre rendkívül nagy jelentőségű intézmény létesült Kézdivásárhelyen. A bábaképző céljaira kibérelt volt Millenniumszálló átalakítási munkálatai annyira előrehaladtak, hogy az intézet új otthonában rövidesen megkezdje áldásos tevékenységét. Az oktató személyzet már helyén van...”⁴⁹

Az anya- és csecsemővédelem terén javulást jelentett, hogy a csíksomlyói szülőotthon Csíkszeredába költözött át, és itt 1943 márciusában mint a „Szülőanyák Mária Otthona” kezdte meg működését.⁵⁰ Az új helyen, a „szépen átalakított régi törvényszéki épületben a Csíki Magánjavak jóvoltából egy ilyen intézményt megillető minden korszerű követelményről gondoskodás történt.”⁵¹

45 *Csíkvármegye Hivatalos Lapja*, 1941. 30. sz. 13. o.

46 *Csíkvármegye Hivatalos Lapja*, 1941. 32. sz. 321. o.

47 *Csíki Néplap*, 1943. január 15.

48 Uo.

49 *Csíki Néplap*, 1943. augusztus 18.

50 *Csíkvármegye Hivatalos Lapja*, 1943. 14. sz. 82. o.

51 *Csíki Néplap*, 1943. március 10.

Csikszentdomokoson a „közegészségügy fejlesztése érdekében egészségház és szülőotthon létesítését határozták el... Az állam nagyon szép berendezést küldött a szülőotthon számára, hatalmas vagyont érő ágyneműket, bútorokat, műtőberendezést...”⁵²

Udvarhely vármegyében – a közegészségügyi felügyelő ígérete szerint – Székelykeresztúron „a szülőotthon felépítéséhez még ebben az évben [1943-ban – O. S.] hozzálátnak. Tekintettel arra, hogy a székelykeresztúri és a környékbeli szegény sorsú asszonyok ma is olyan helyeken adnak életet gyermeküknek, melyek a legkevésbé sem felelnek meg az egészségügyi követelményeknek, minek következtében meglehetősen gyakoriak a gyermekági lázas megbetegedések... A szülőanyák életének veszélyeztetéséhez az is hozzájárul, hogy még mindig igen sok olyan szülésznő működik, akiknek tudása a legkisebb mértékben sem felel meg. Ezeknek kicserélése fokozatosan megtörténik.”⁵³

Az ivóvízellátás javítására az Országos Közegészségügyi Intézet kút-fúrásokat végeztetett Tekerőpatakon, Gyergyószentmiklóson.⁵⁴ Ez utóbbi a vármegye legnépesebb települése, ahol a tüdőbeteg-gondozó intézet, a nemibeteg-gondozó intézet és a zöldkeresztes egészségvédelmi szolgálat és egészségház a lakosságnak „díjtalanul állnak rendelkezésre”.⁵⁵

TÁRSADALMI SZERVEZETEK TÁMOGATÁSAI

A törvényekkel, rendeletekkel létrehozott szociális szervezetek mellett a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok segélyezésében az erdélyi társadalmi szervezetek, vagyonközösségek is részt vállaltak. Jövedelmeik tekintélyes részét fordították kulturális, szociális támogatásokra. 1941-ben az Erdélyrészi Hangya Központ és kötelékeibe tartozó tagszövetkezetek az 1941. évi feleslegeikből 142 751 pengőt adtak jótékony és kulturális célra, míg a folyó évben az üzleteredmény számlaterhére máris több mint 30 000 pengőt költöttek el, ugyancsak ilyen címen.⁵⁶

52 *Hétfői Székely Nép*, 1943. augusztus 23.

53 Uo.

54 *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1942. 14. sz. 90. o. és 1941. 21. sz. 222. o.

55 *Gyergyó és vidéke*, 1943. december 10.

56 *Csiki Néplap*, 1942. december 16.

Arra is volt példa, hogy az állami forrásokkal támogatott szociális szervezetek a társadalmi szervezetekkel együttműködtek a segélyezésben. Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület a saját gazdasági támogatásainak célba juttatása és az iskolán kívüli gazdasági népnevelés mellett, az állami támogatások lebonyolításában is részt vállalt. Például az EMGE közvetítésével és az „ONCSA támogatásával a négy vagy ennél több gyermekes permetezőmestereket sikerült teljesen felszerelni mindazokkal a gépekkel és eszközökkel, melyek mesterségük folytatásához szükségesek.”⁵⁷

A Csíki Magánjavak tanulmányi ösztöndíjakkal támogatta a vagyonközösség családjaiból közép- és felsőfokú iskolákban tanulókat. 1943 júniusában „a vagyon jövedelmi terhére rendszeresített ösztöndíjak elnyerésére” a vagyonközösség igazgatóválasztmánya a közép- és felsőfokú tanintézetekben tanulók részére 93 ösztöndíjat hirdetett, ezenkívül „még 20 000 pengő mint segély és jutalompénz is ki fog osztatni, ebből azok részesülnek, akik ösztöndíjat azért nem kaphattak, mert érdemesebb pályázóknak kellett odaítélni.”⁵⁸ A támogatás iránti igényt a pályázók nagy száma jelezte: „A Csíki Magánjavak igazgatóválasztmánya aug. 26-án ülést tart. Ezalkalommal vizsgálják felül a segélyek és ösztöndíjak iránt beérkezett kéréseket. Értesüléseink szerint közel négyszáz kérés futott be a vagyon igazgatóságához. Sokan folyamodtak a szomszédos vármegyéből is, akiknek a kérését érdemi tárgyalás nélkül kell elutasítani, mert segélyben és ösztöndíjban csupán a vármegyebeliek részesülhetnek.”⁵⁹

A következő évben 190 ösztöndíjat hirdetett a vagyonközösség; a kedvezményezetteknek és szüleiknek kötelezettséget is kellett vállalni: „az erdészeti, műegyetemi, közgazdasági, orvostudományi, jogtudományi, bölcsészeti és állatorvosi főiskolákon, valamint a felső tejgazdasági és tejipari szaktanfolyamokon, a mezőgazdasági tejipari szakiskolákban, erdőőri szakiskolákban és középfokú gazdasági tanintézetekben tanuló pályázók kötelesek a szülők által is aláírt kötelező nyilatkozatot adni arra vonatkozólag, hogy oklevelük megszerzése után, amennyiben arra szükség lesz, Csíkvármegye területén fognak állandó szolgálatot teljesíteni.”⁶⁰

57 *Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület munkája 1941–1942.* Kolozsvár, 1942. 102. o.

58 *Csíki Néplap*, 1943. június 30.

59 *Hétfői Székely Nép*, 1943. augusztus 23.

60 *Csíki Néplap*, 1944. július 12.

ÖSSZEFOGLALÁS

A székelyföldi szociális szükségletek azonosításában és a szükségnyhítésben az 1940–44 közötti időszakban az állami segélyezés és a társadalmi szervezetek önkéntes támogatási formái keveredtek. Kétségtelen, hogy a legjelentékenyebb erőforráskészlettel az állam rendelkezett, közellátási, egészségvédelmi és más szociálpolitikai szerepkörében költségvetési forrásokból gazdálkodott. Következésképp: a szociális segélyezésre, társadalmi egyenlőtlenségek enyhítésére fordítható állami segélyezések mértéke nagyságrendekkel meghaladta a társadalmi szervezetek önkéntes szolgálatainak lehetőségeit.

A támogatáspolitikai megvalósításában, a segélyezések célba juttatásában az állam gyakran igénybe vette a társadalmi szervezetek kiépített intézményhálózatát is (Hangya üzlethálózatok, az EMGE gazdakörei). Ugyanakkor a segélyezésre jogosultak csoportjainak meghatározásában döntő szempont volt a helyi (falusi, községi, városi) társadalmi szervezetek képviselőinek véleményezése.

A dolgozatban felsorolt példákból látható, hogy a támogatási rendszer a támogatottak mindennapi szükségleteit átfogó, komplex segítési forma volt. A foglalkoztatást elősegítő juttatásoktól az egészségügyi, képzési szolgáltatásokon át a szükségnyhítés olyan formájáig, mint a közellátás javítása, vagy a háztartásvezetés korszerűsítése, a támogatási formák változatosak voltak. A szükségletek enyhítése nem piaci mód-szerekkel történt: az állam szociálpolitikai beavatkozásaira a bürokratikus allokáció volt jellemző.